

Geopark

nová iniciatíva ochrany a prezentácie územia

Pojem Geopark zaviedlo UNESCO ako „novú stratégiu v záujme zvýšenia hodnoty tých miest na povrchu Zeme, ktoré sú kľúčovými svedkami jej histórie“. Geopark je územím, ktoré zahŕňa zvláštne geologické dedičstvo a stratégiu svojho trvalo udržateľného rozvoja, podporovaným Európskym programom pre podporu rozvoja. Musí mať jasne definované hranice a dostatočné povrchové územie pre odpovedajúci ekonomický rozvoj územia. Na svojom území musí zahŕňať určitý počet geologických lokalít zvláštneho významu z hľadiska ich vedeckej kvality, jedinečnosti, estetickéj príťažlivosti a výchovnej hodnoty. Lokality môžu byť však zaujímavé aj z hľadiska archeológie, ekológie, histórie alebo kultúry.

Geopark má priamy vplyv na príslušné územie tým, že ovplyvňuje životné podmienky a prostredie obyvateľov. Zmyslom geoparku je umožniť obyvateľom prisvojiť si hodnoty dedičstva daného územia a aktívne sa zúčastňovať na celkovej revitalizácii územia. Plní významnú úlohu v ekonomickom rozvoji svojho územia prostredníctvom propagácie celkového obrazu spojeného s geologickým dedičstvom a rozmachom geoturizmu. Z tohto hľadiska musí byť geopark riadený presne definovanou štruktúrou, ktorá je v rámci svojho územia schopná presadzovať politiku ochrany, propagácie a trvalo udržateľného rozvoja. Musia byť vypracované dôležité dokumenty ako manažmentový plán územia, marketingová stratégia geoparku a budované navrhnuté prvky infraštruktúry podporujúce rozvoj geoturistiky (múzeá so zameraním na geologické dedičstvo, informačné centrá, stánky, panely a náučno-turistické trasy, cyklotrasy...).

Jedným zo základných a nevyhnutných cieľov každého geoparku je podporovať a rozvíjať environmentálnu výchovu, vzdelávanie a vedecký výskum rozličných náuk o Zemi, musí podporovať prirodzené prostredie a politiku trvalo udržateľného rozvoja, vytvára, skúša a zlepšuje metódy pre uchovanie geologického dedičstva.

V roku 2000 bola vytvorená Európska sieť geoparkov, ktorej cieľom je združovať európske geoparky za účelom spolupráce, vymieňania si skúseností a know-how, ochrany a prezentácie najvýznamnejších geotopov na európskom kontinente.

V oblasti podpory zvyšovania environmentálneho povedomia o hodnotách územia geoparku sa využívajú rozličné publikácie, magazíny, letáky, filmy, DVD, webové stránky, prezentácie, environmentálno-výchovné programy pre rôzne cieľové skupiny, prehliadky geologických lokalít pre školy a iné. Veľmi dôležitým prvkom v ponuke poskytovaných služieb sú kvalifikované sprievodcovské služby, ktoré sú súčasťou prepracovanej diferencovanej ponuky širokého spektra geoturistických produktov (sprievodcovská turistika, cykloturistika, vodná turistika, jazda na koni). Pri vytváraní takto koncipovaných produktov je nesmierne dôležitá spolupráca odborných inštitúcií, samospráv, záujmových združení, podnikateľov v území každého geoparku. Koordináciu ich aktivít sa buduje základný rámec pre zabezpečovanie trvalo udržateľného ekonomického rozvoja územia.

Geopark Banská Štiavnica

Geopark Banská Štiavnica sa rozprestiera v juhozápadnej časti Banskobystrického kraja. Svojou rozlohou viac ako 2 000 km² poníma celý orografický celok Štiavnické

Významný geotop Šibeničný vrch v Geoparku Banská Štiavnica (foto: V. Protopopov)

vrchy a zasahuje do Pohronského Inovca, Vtáčnika, Kremnických vrchov, Krupinskej planiny a Ipelskej pahorkatiny. Územie regiónu Banská Štiavnica bolo kvôli svojej jedinečnosti zvolené ako modelové územie zriaďovania geoparkov na Slovensku, preto sa v regióne od roku 2000 realizuje projekt Geopark Banská Štiavnica. Jedinečnosť tohto územia spočíva v prelínaní sa pozoruhodných prírodných a sociálno-ekonomických prvkov na malom území. Jeho cieľom je podnietiť záujem odbornej i laickej verejnosti o geologické a kultúrne dedičstvo regiónu, prispieť k rozvoju cestovného ruchu a podieľať sa na národnej i medzinárodnej spolupráci pri budovaní geoparku. Prezentácia hodnôt banskoštiavnického regiónu je v projekte orientovaná na tri oblasti:

Geológia - prezentuje zložitú geologickú stavbu štiavnického stratovulkánu a jeho podložia, z hľadiska jeho vzniku, vývoja a petrografickej pestrosti zastúpených hornín. **Montanistika** - prezentuje viac ako tisícročnú históriu baníctva so zvláštnym zreteľom na jeho vysokú technickú úroveň, intenzitu a ekonomickú významnosť. **Ekológia** - prezentuje viac ako dvojtisícročný vplyv človeka na krajinu so zreteľom na pozitívne a negatívne dopady na životné prostredie. Fenomény sú prezentované formou náučných chodníkov, trás, špecializovaných expozícií či informačných centier.

Banská Štiavnica a jej okolie zaujímala v stredoveku celosvetovo významné postavenie v oblasti baníctva, zavádzania banskej techniky do praxe, vzdelávania, vedy a kultúry. Z tohto obdobia je v regióne zachovaných množstvo technických, kultúrohistorických, architektonických pamiatok, ktoré môže návštevník navštíviť. Medzi najatraktívnejšie nesporne patria sprístupnené banské štôľne či banské areály (Banské múzeum v prírode, dedičná štôľňa Glanzenberg, baňa Všešsvätých). Historicky významné a atraktívne sú prvky fortifikačného systému v Banskej Štiavnici, v ktorých sú v súčasnosti vybudované historické expozície a múzeá. Najznámejšie sú Starý zámok, Nový zámok, Kammerhof. Milovníkov vodných športov a

oddychu pri vode poteší množstvo historických vodných nádrží - tajchov, ktoré v minulosti slúžili banskej prevádzke. V súčasnosti ponúkajú možnosti rekreačného využitia. V ich okolí sú vybudované rekreačné oblasti. K najznámejším patria Počúvadlo, Richňava, Banský Studenec, Tajch v Novej Bani atď. V južnej časti geoparku sa nachádzajú vinárske oblasti, ktoré mali historickú spätosť s baníctvom. Návštevník tu môže navštíviť veľké množstvo útulných vínnych pivníc. K najznámejším vinárskym lokalitám tejto oblasti patria Sebechleby, Bátovce, Ladzany.

Na území Geoparku Banská Štiavnica je spracovaných a navrhnutých viac ako 100 náučno-turistických trás, ktoré ponúknu svojim návštevníkom okrem množstva informácií aj nezabudnuteľné chvíle strávené v lone štiavnickej prírody. Doposiaľ boli vybudované 2 špecializované expozície (Náučný geologický chodník Paradajs, Náučná geologická expozícia *Geológia územia SR*), 3 náučno-turistické trasy v okolí obce Štiavnické Bane zamerané na baníctvo, banský vodohospodársky systém a ekológiu tajchov, 2 informačné centrá (v budove Berggerichtu v Banskej Štiavnici a na ObÚ Štiavnické Bane), sprístupnená štôľňa Glanzenberg, rekonštruovaný portál štôľne Bieber a Informačné stredisko ochrany prírody v rozhladni na Sitne.

Okrem fyzicky vybudovaných prvkov priamo v teréne prezentujúcich prírodné a kultúrohistorické hodnoty banskoštiavnického regiónu je každoročne realizovaných viacero environmentálno-výchovných aktivít, metodických dní pre pedagógov v regióne, prednášok, prezentácií pri rôznych podujatiach (Envirofilm, Deň Zeme, Deň životného prostredia, Salamander). K najvýznamnejším environmentálno-výchovným akciám pre žiakov patrí Jar pod Sitnom a environmentálno-výchovná súťaž Putovanie geoparkom. Geopark Banská Štiavnica je prezentovaný aj svojou vlastnou webovou stránkou www.geoparkbs.sk. V informačných centrách je množstvo propagačných a informačných materiálov o geoparku. Spomenuté aktivity zabezpečuje Slovenská agentúra životného prostredia, koordinátor aktivít Geoparku Banská Štiavnica.

Banskobystrický geopark

Myšlienka projektu Banskobystrického geoparku spočíva vo využití množstva geologických, montanistických a na nich nadväzujúcich ekologických fenoménov a historických, predovšetkým banických pamiatok Banskej Bystrice a jej okolia, na prezentáciu v cestovnom ruchu. Projekt podporuje rozvoj turizmu v takej forme, ktorá je prijateľná vzhľadom na nevyhnutnú ochranu prírody a krajiny. Zabraňuje nežiaducemu nekoordinovanému tzv. masovému rozvoju turizmu s vysokým rizikom ohrozenia existujúcich zachovaných hodnôt prostredia. Úlohou projektu je zvýšiť konkurencieschopnosť odvetvia turizmu na Slovensku vytvorením nového, environmentálne a ekonomicky trvalo udržateľného produktu turizmu – poznávacieho turizmu zameraného na prírodné danosti, históriu a kultúru, s garanciou maximálnej citlivosti k životnému prostrediu.

Navrhnuté územie geoparku kopíruje administratívne hranice okresu a je celé pokryté katastrálnym územím mesta Banská Bystrica a šiestimi vidieckymi mikroregiónmi, celkom 1 mesta a 42 obcí. Svojím potenciálom umožňuje ďalšie rozšírenie o územie okresu Brezno (prípravované územie) a Kremnice. S ohľadom na súčasný stav turizmu v regióne, pripravenosť územia a miestnych aktérov, na množstvo a stav historických a prírodných pamiatok, bola oblasť rozdelená na pilotnú oblasť (Starohorsko-špaňodolinská geomontánna oblasť) a na ďalšie územia (Ponicko-ľubietovská oblasť, Badínsko-tajovská oblasť, Brusniansko-bukovecká oblasť a historické banské mesto Banská Bystrica), kde budú výsledky pilotného projektu postupne aplikované.

Územie Starohorsko-špaňodolinskej montánnej oblasti je ťažiskovým priestorom Banskobystrického geomontánneho parku s bohatým geologickým dedičstvom a najvyšším výskytom pamiatok montánnej histórie územia. Priama priestorová väzba aktivít banskej činnosti a spracovania rúd a kovov sa nachádza predovšetkým v podhorských obciach okolo Španej Doliny a Starých Hôr. Medzi historické dedičstvo tohto územia patria hlbinné šachty (šachta Ferdinand, šachta Maxmilián, šachta Ludvika, šachta Mária atď),

veľké haldy alebo haldové polia, banské štôlne, huty, stupy a hámre, banské vodovody a banské, alebo historické vozové cesty. Veľká časť zastavaného územia obce Špania Dolina so zachovaným historickým jadrom a veľkým počtom pôvodných banických domov a objektov bola v roku 1979 vyhlásená za Pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry.

Hlavným koordinátorom projektu je Slovenská agentúra životného prostredia, ktorá spolupracuje s množstvom zainteresovaných organizácií so zameraním na geológiu, environmentalistiku, ochranu prírody, kultúru, ako aj sociálno-ekonomický rozvoj.

Projekt vytvorí veľmi dobré podmienky pre tvorbu koordinovaných projektov rozvoja územia, čím zabezpečí zvýšenú absorpciu finančných prostriedkov z fondov EÚ s garanciou rešpektovania kľúčových podmienok zachovania charakteristik geoparku ako produktu citlivého a harmonického turizmu na Slovensku. Budúce projekty vyplývajúce z jednotnej stratégie rozvoja environmentálne prijateľného turizmu v záujmovej oblasti budú efektívne odstraňovať existujúce obmedzenia.

Novohradský geopark

Chránená krajinná oblasť (CHKO) Cerová vrchovina a chránené územie (TK) Karancs Medves (Maďarská republika) boli vyhlásené v roku 1990 predovšetkým za účelom ochrany, zachovania a náučno-vedeckého využitia najmladších sopečných štruktúr v oboch štátoch. Vďaka relatívne mladému geologickému veku, ako aj variabilnosti vulkanických štruktúr, sú vhodne využiteľné nielen pre vedecký výskum, ale aj na náučné účely pre širší okruh záujemcov. Najznámejšími a najnavštevovanejšími lokalitami sú náučný chodník okolo hradu Šomoška, Filakovský či Hajnáčsky hrad na slovenskej strane a Ipolytarnóc, hrad Nagy Salgó na strane maďarskej. Od roku 2004 prebieha intenzívna spolupráca na oboch stranách hranice – hlavne v oblasti prípravy a podávania spoločných projektov na financovanie z Európskej únie.

Významný geotop Sovi hrad – Šurice v Novohradskom geoparku (foto: M. Lakanda)

V roku 2006 bol schválený projekt na financovanie z INTERREG IIIA - Program susedstva Maďarská republika – Slovenská republika – Ukrajina. Tento projekt sa považuje za štart budovania a realizácie tohto geoparku.

Novohradský geopark zahŕňa územie 29 obcí na slovenskej strane (južné časti okresov Rimavská Sobota, Lučenec a Veľký Krtíš) a 36 obcí na maďarskej strane (severná časť Novohradskej župy). Celková rozloha geoparku na území SR je 362 km².

Vytvorenie geoparku ponúka možnosť popri aktívnej ochrane geologického dedičstva Zeme, aj sprístupnenie týchto jedinečností verejnosti a v kombinácii s množstvom rôznych služieb a ponúk v okolí. Predstavuje komplexne využiteľný turistický produkt výrazne podporujúci ekonomický rozvoj regiónu. V súčasnosti prebieha audit územia, v rámci ktorého bude zostavená databáza hodnôt nielen geologických, ale aj prírodných, archeologických, historických, kultúrnych, technických a iných. Paralelne s realizáciou projektu v roku 2007 prebieha identifikácia a oslovenie potenciálnych partnerov pre vytvorenie verejnosúkromného partnerstva a v závere roku dôjde k jeho vytvoreniu a registrácii. Dokončenie projektu z INTERREG-u v júni 2008 a vytvorenie verejnosúkromného partnerstva ako základného prvku manažmentu geoparku bude zároveň znamenať aj ukončenie prípravných prác a začiatok fungovania Novohradského geoparku. V rámci projektu INTERREG bude pre územie spracovaná stratégia trvalo udržateľného rozvoja územia a program starostlivosti o toto územie. Bude to návod nielen pre starostov, ale aj pre podnikateľov či živnostníkov. Okrem vybudovania základnej turistickej infraštruktúry – ako sú turistické trasy (pešie, cyklo či mototuristické trasy, vrátane značenia, informačných tabúľ, oddychových miest) sa otvárajú veľké možnosti pre stravovanie, ubytovanie, doplnkové služby – možnosti na šport a rekreáciu, výrobu suvenírov, propagačných materiálov a lokálnych domácich produktov, sprievodcovské služby, vzdelávacie aktivity – školy v prírode, agroturistiku, ekoturistiku a pod.

Ing. arch. Iveta Kavčáková, Ing. Ivona Cimermanová,
Ing. Martin Šinský
SAŽP Banská Štiavnica

Pohľad na Španiu Dolinu z haldy šachty Maxmilián (foto: Š. Ferenc)